

מדינת ישראל
משרד החינוך
המינהל הפדגוגי
אגף בכיר שירות פסיכולוגי ייעוצי
אגף לקוויות למידה והפרעת קשב

כשלקות למידה והפרעת קשב פוגשות את הלמידה המקוונת מרחוק

אייר תש"ף מאי 2020

כתבו, ליקטו וערכו:

צוות אגף לקוויות למידה והפרעת קשב, שפ"י:

- גב' דני ז'ורנו – פרסיאדו – מנהלת האגף
גב' לילי טלדן – מפקחת ממונה על מערך האבחון וההתאמות
גב' שלומית אברהם – מפקחת ממונה על פיתוח מקצועי ומערך ההכשרה
גב' הילי שמיר – רכזת צוות הכתיבה ורכזת התחום הפדגוגי ומימון מלגות אבחון
גב' מיכל זמורה-היימן – רכזת פיתוח והערכה של התוכנית 'מלקויות ללמידה'
גב' הדס אליזוב-דוראני – רכזת ומתאמת תחום הכלה והשתלבות באגף
גב' ימית הרוש – מדריכה ארצית, מרכזת ניהול מידע וטכנולוגיה מתקדמת
גב' יעל סלע צ'מני – מדריכה ארצית, תיאום עם מפמ"רים - חינוך טכנולוגי
גב' ליאת ברוך – מדריכה ארצית, תיאום עם ועדות חריגים וערר
גב' נירית מאיר טל – מדריכה ארצית, תיאום עם מפמ"רים - מזכירות פדגוגית

מומחים מהאקדמיה:

- פרופ' אורלי רובינשטיין – החוג ללקויות למידה ומרכז אדמונד יי ספרא לחקר המוח בלקויות הלמידה, הפקולטה לחינוך, אוניברסיטת חיפה.
ד"ר בטי שרייבר – ראש התכנית לתואר שני בטכנולוגיה בחינוך, סמינר הקיבוצים. מומחית בתחום יישומים טכנולוגיים בתחום הפרעות בקשב ובלמידה.
גב' ויקי שמש – מדריכה פדגוגית בתחום קשיים בחשבון, מרצה באוניברסיטה העברית בתחום הוראה מתקנת בחשבון, ותלמידת MA במעבדתה של שרית אשכנזי.
גב' יעל מר – דוקטורנטית, החוג ללקויות למידה, אוניברסיטת חיפה.
פרופ' לילך שלו מבורך – ראש תכנית ה-MA בלקויות למידה וראש מעבדת הקשב, בית ספר קונסטנטינר לחינוך ובית ספר סגול למדעי המוח, אוניברסיטת תל-אביב.
גב' מורן פרחי – דוקטורנטית במעבדת הקשב, בית הספר לחינוך באוניברסיטת תל אביב ומדריכה פדגוגית במסלול לחינוך מיוחד במכללת דוד ילן.
ד"ר רוית כהן מימרון – קלינאית תקשורת, מרצה בחוג להפרעות בתקשורת, אוניברסיטת חיפה.
ד"ר שרית אשכנזי – ראש המגמה ללקויות למידה בבית הספר לחינוך על שם סימור פוקס באוניברסיטה העברית.
פרופ' תמי קציר – ראש המגמה לקריאה ואוריינות בית ספרית, החוג ללקויות למידה מרכז אדמונד ג. ספרא לחקר המוח ולקויות למידה, אוניברסיטת חיפה

קראו והגיבו:

- גב' אורית ברג- מדריכה ארצית שירות הפסיכולוגי יעוצי
גב' איריס שני – מנכ"לית עמותת 'קווים ומחשבות' (העמותה הישראלית להפרעת קשב ADHD)
גב' נורית הררי – בנואליד – מנהלת פרויקטים, עמותת 'קווים ומחשבות'
מר תומר בוזמן – מפמ"ר לשון מזכירות פדגוגית, אגף שפות, משרד החינוך
אנו מוקירות את שותפינו מהאקדמיה ואת הגורמים הנוספים שתּרמו מעושר ידיעותיהם וסייעו בכתיבת המסמך, ומודות על הקשר המפרה בינם לבין צוות אגף לקוויות למידה והפרעת קשב.

פתח דבר

הכלת השונה והתאמת ההוראה והלמידה לאוכלוסיית התלמידים עם צרכים שונים עומדות בראש סדר העדיפויות של משרד החינוך בכל עת ובעתות משבר על אחת כמה וכמה. משבר הקורונה העביר את תהליכי ההוראה-למידה מזירת הכיתה ובית הספר לזירה המקוונת. בהתראה קצרה נדרשו צוותי החינוך לערוך התאמות בדרכי ההוראה והלמידה השגרתיות.

מסמך זה נכתב בימים בהם מערכת החינוך חוזרת באופן הדרגתי ללמידה בבית הספר. אולם, הנחת העבודה היא שהחודשים הקרובים יתאפיינו במעברים חדים בין למידה מרחוק לבין למידה בבית הספר, לפיכך המערכת תידרש להמשך למידה מרחוק, זאת בנוסף ללמידה מקוונת שמתקיימת מאז ומתמיד גם בתוך הכיתה.

גם בתקופה מיוחדת זו אגף לקויות למידה והפרעת קשב רואה עצמו מחויב ליישום ההתאמות למען כל תלמיד וכל תלמידה עם לקות למידה או הפרעת קשב. במהלך השבועות האחרונים הקשיב צוות האגף למורים ולמנהלים, שמע תלמידים, התייעץ עם מומחים מהאקדמיה וגיבש המלצות ותובנות חשובות בנוגע למשמעות הלמידה המקוונת עבור תלמידים עם לקויות למידה וקשב. משמעות שבהקשר הרחב בוודאי תשרת גם תלמידים נוספים. במסמך זה אנו מבקשים להאיר את דרכם של צוותי החינוך המומחים בתחומי התוכן ובהוראתם גם מרחוק. התאמות אלה יאפשרו לתכנן, לארגן ולנהל את ההוראה, החינוך והלמידה מרחוק באופן שיותאם גם לתלמידים עם לקויות למידה וקשב ובאופן שיסייע בהבניית ידע ובהקניית מיומנויות גם לשאר התלמידים בכיתה.

ההתאמה ללמידה מרחוק היא נדבך נוסף ברצף ההתערבויות המומלצות בעבודה עם תלמידים עם לקות למידה וקשב. מסמך זה אינו מפרט את ההתערבויות השוטפות, אלא שם דגש ומיקוד על הלמידה מרחוק בהיבטים פסיכו-פדגוגיים ומערכתיים שיסירו חסמים ויאפשרו להעצים את התלמידים עם לקות הלמידה או הקשב.

ההמלצות והמידע נכתבו, נערכו ונאספו על ידי צוות מומחי אגף לקויות למידה והפרעת הקשב במשרד החינוך בשיתוף עם בכירי האקדמיה בארץ בתחום לקויות הלמידה והפרעת קשב, יחד עם נציגי עמותת 'קווים ומחשבות'. מידע זה יוכל לשמש אתכם גם בעבודתכם המתמשכת בעתיד עם תלמידים שונים צרכים בשילוב למידה מקוונת בלמידה השוטפת.

אנו מקווים שהמידע המעמיק והנרחב שמוצג להלן יהיה לכם לעזר וישמש את כל צוותי החינוך העוסקים בעבודה החינוכית החשובה עם אוכלוסייה הטרוגנית המאופיינת בשונות רבה ובכללה התלמידים עם לקות הלמידה או הפרעת הקשב. אנו מקווים כי הקריאה והעיון יהוו עבורכם מקור לחשיבה נוספת, לבדיקה ולעשייה המותאמת לייחודיות בית ספרכם ולצרכי תלמידכם.

בברכת עשיה חינוכית שחוצה את גבולות הזמן והמקום.

למאן תלמידיכם

ליילי טלדן	דני ז'ורנו	עינב לוק
ממונה על מערך האבחון וההתאמות באגף	מנהלת אגף לקויות למידה והפרעת קשב	מנהלת אגף בכיר שירות פסיכולוגי ייעוצי

תוכן העניינים

- 6..... לקע כללי עם לקויות למידה והפרעת קשב, רקע כללי
- 8..... המלצות כלליות
- 9..... אתגרים רגשיים וחברתיים בלמידה מרחוק בקרב תלמידים עם לקויות למידה והפרעת קשב
- 11..... שיתוף פעולה עם הורים לתלמידים עם לקויות למידה וקשב
- 13..... המלצות פדגוגיות
- 14..... המלצות לשיעור סינכרוני •
- 17..... המלצות לשיעורים א-סינכרוניים •
- 18..... המלצות לשיעורים מקוונים בקבוצה קטנה •
- המלצות על מי תחומים:
- 19..... המלצות בתחום הקשב והריכוז •
- 22..... המלצות בתחום השפה והקריאה •
- 25..... המלצות בתחום הכתיבה •
- 26..... המלצות בתחום החשבון •

למידה מקוונת מרחוק והשפעתה על תלמידים עם לקויות למידה והפרעת קשב רקע כללי

בתקופת הקורונה נשענה מערכת החינוך על מנגנוני למידה מרחוק. מציאות זו הצריכה חשיבה מחודשת על תהליכי ההוראה והלמידה של תלמידים עם לקויות למידה וקשב, תוך ראיית צורכיהם הייחודיים. בניסיון לתת מענה מיטבי לאוכלוסייה זו עלתה השערה שיהיו תלמידים עם לקויות למידה וקשב שמעורבותם בלמידה דווקא תועצם בלמידה המקוונת, שתחושת מיקוד השליטה הפנימי שלהם תעלה ויחד עמה גם המוטיבציה שלהם ללמידה, וכי מנגד ימצאו תלמידים עם לקויות למידה וקשב שהלמידה המקוונת תערים עליהם ותעצים את התמודדותם עם הלקות.

לאור ההתנסות בהוראה-למידה מקוונת בימי הקורונה ברור לכולנו שעל מערכת החינוך להפנות זרקור ולמקד את המבט על צרכי התלמידים המתקשים, בהיבטים השונים הן של הקושי והן של המענה: **בהיבט הרגשי** - עת הלמידה מרחוק מנוהלת באופן שמותאם לתלמיד ולצרכיו הרי שהיא יכולה להיות כר פורה של חוויות הצלחה, להשפיע על תחושת המסוגלות של התלמיד ועל הביטחון שלו בעצמו כלומד עצמאי. הקשר המתמשך עם המורה יכול להעניק לתלמיד תחושה שיש מי שרואה אותו ואת צרכיו ומלווה את ההתמודדות שלו עם הלמידה.

בהיבט הטכנולוגי – בעת למידה המקוונת מרחוק נדרשת שליטה בשימוש במחשב ובאמצעים ליישום הלמידה המקוונת. ידע, הבנה והתמצאות בכלים הדיגיטליים השונים ובטכנולוגיה המסייעת חשובים ביותר ליצירת חוויה של מסוגלות והצלחה.

בהיבט הניהול והתארגנות - לעמידה בלוח הזמנים הנדרש לביצוע המטלות השוטפות חשיבות רבה. לכן, להקניית מיומנויות התארגנות יעילות וליווי התלמיד במסע לקראת פיתוח עצמאות ערך משמעותי בתהליך הלמידה.

בהיבט הלימודי - ביכולתם של התלמידים עם לקויות הלמידה והקשב להתמודד באופן עצמאי יותר עם המשימות המקוונות השוטפות שדורשות קריאה, הבנת הנקרא, כתיבה, חשיבה חשבונית, קשב מתמשך ועוד.

הזדמנויות וחסמים בלמידה מרחוק עבור תלמידים עם לקויות למידה וקשב: סביבות הלמידה הדיגיטליות והשימוש בכלים מתוקשבים תורמים לפיתוח מיומנויות טכנולוגיות שחשובות להתמודדות הלומדים עם לקויות למידה וקשב עם הטכנולוגיה המתפתחת במציאות החיים של המאה ה-21. דרכי הלמידה הללו יכולות לסייע להשתלבות המיטבית של אותם תלמידים כיום גם בעתיד החברתי והתעסוקתי. נוסף על כך, סביבה זו מספקת מענה דיפרנציאלי לצרכים, ליכולות ולידע של תלמידים שונים. סביבות מקוונות מאפשרות גיוון בדרכי ההוראה תוך שימוש בטכנולוגיה מסייעת (Assistive Technology) אשר תומכת בתהליכי הלמידה ומאפשרת להשתמש בפרקטיקה נגישה הניתנת למימוש בקלות בלמידה מרחוק.

עבור חלק מהתלמידים עם לקויות הלמידה והקשב הסביבה המקוונת היא סביבה מיטבית שמאפשרת דרכי למידה והבנה שלעיתים הן אף טובות יותר מהלמידה המסורתית בכיתה. עבור תלמידים רבים זו

הזדמנות ללמידה שקטה וממוקדת ללא הסחות הדעת הקיימות בכיתה. האמצעי הדיגיטלי מזמן הזדמנות חדשה אף בכך שאפשר להקליט את השיעור ולחזור עליו ואליו שוב ושוב.

הלמידה באמצעים מקוונים מעניקה לתלמידים עם לקויות הלמידה והקשב הזדמנות להתאמן על מיומנויות העבודה עם המחשב לפתח אותן ולחזקן. שימוש מיטבי במחשב תורם לארגון הלמידה ולאיכותה שכן הוא מאפשר תיעוד תוצרי למידה והצגתם באופן מסודר ומאורגן, במקביל לגישה דיפרנציאלית ויעילה למקורות מידע אינטרנטיים. השימוש במחשב מאפשר נגישות לאיסוף מידע ממקורות שונים וברמת מורכבות משתנה, לדוגמה: העברת טקסט מנוקד רק לחלק מהתלמידים, הקראה מוקלטת של פרק בתנ"ך ועוד. למידה זו תורמת רבות ליכולת הלמידה של התלמידים כיום ובעתיד. השימוש באמצעים טכנולוגיים ובמענים חזותיים ושמיעתיים שנלווים ללמידה, לצד האפשרות לפעול בלוח זמנים גמיש יותר, תורמים אף הם לתהליכי הלמידה. עבור תלמידים רבים הלמידה המקוונת מאפשרת להישען על מקורות החוזק שלהם ולהביאם לידי ביטוי.

לצד כל אלה, חשוב להכיר את החסמים שמאפיינים את הלמידה מרחוק עבור חלק מהתלמידים עם לקויות למידה וקשב. מעבר מהיר להוראה מסוג זה, ללא הכנה מוקדמת, בדומה לזה שנדרשנו אליו בימי הקורונה, מקשה על המורים להכין את התלמידים כראוי ובאופן מדורג ומובנה למשימה ומעצים את החסמים והקשיים הרגשיים הנלווים ממילא למשימת הלמידה בקרב תלמידים עם לקויות למידה והפרעת קשב.

הקשיים והאתגרים בלמידה המקוונת הם רבים, למשל – האמצעים הדיגיטליים מבוססים בעיקרם על מיומנויות שימוש במחשב ועל דרישה לניהול הלמידה באופן עצמאי. החומר הכתוב עובר פעמים רבות מהמורה לתלמיד ובחזרה אל המורה - ללא הסברים ותיווך נוסף, השימוש במדיה המקוונת העשירה באמצעים דיגיטליים - עלול לגרום למוסחות גבוהה ולהצפה של גירויים, ובנוסף קושי להתארגן ולהתמודד עם עומס המשימות בלי שיש למורה יכולת מעקב ושליטה על שגרת הלמידה.

לאור כל האמור לעיל, נדרשת מודעות גבוהה מצד צוותי החינוך להשתמעות הלמידה המקוונת ולהשפעתה על תלמידים עם לקויות למידה והפרעות קשב. יש חשיבות לאיתור התלמידים עם לקויות הלמידה והקשב שזקוקים למענה נוסף ומותאם ולקידום המענים הנדרשים בנושא. מסמך זה יציג את המענים הנדרשים על פי חלוקה להיבטים מערכתיים, לימודיים, רגשיים ומשפחתיים, ויציע כלים להוראה מקוונת של תלמידים עם לקויות למידה וקשב. מענים אלו יעצימו את יתרונות הלמידה המקוונת, יסייעו בהסרת החסמים ויאפשרו לתלמידים להפיק את מירב התועלת מלמידה זו.

המלצות כלליות

המלצות ברמה המערכתית

הבניית שגרות - בשגרת הלמידה תלמידים עם לקויות למידה וקשב עלולים לעיתים להיות "שקופים", על אחת כמה וכמה בתקופות של למידה מקוונת מהבית, בה מטשטשים גבולות הזמן והמקום ותחושת "החופש" גורמת לתלמידים להישאר ערים עד שעות מאוחרות. לפיכך, חשוב לנהל מעקב אחר נוכחות התלמידים במפגשים הסינכרוניים ולקבוע לוחות זמנים שיאפשרו את הגשת כל המטלות הנדרשות בזמן. חשוב לרכז את המידע שייאסף אודות ביצועי התלמיד בידי מחנך הכיתה. את המידע יש להביא לדיון בישיבות הצוות החינוכי (מחנך, יועץ, מת"לית, מורת שילוב וכו') בהן עוקבים אחר השתלבות התלמיד בלמידה מרחוק, זאת על מנת לדון בצרכיו ולגבש החלטות אודות דרכי פעולה מיטביות לקידומו. בהיבט הטכנולוגי, רצוי ליצור מרחבי למידה מקוונים קבועים: מרחב כיתה קבוע לכל מקצוע שבו נשמרים כל רצפי השיעורים ומכלול החומרים (מצגות, שיעורים סינכרוניים מוקלטים, דפי עבודה ותרגול, קישורים לסרטונים וכו'). מרחבי למידה אלה נותנים מענה גם לקשיי הסדר והארגון. מומלץ להשתמש בפלטפורמות מתוקשבות (כמו: newrow, google class, 365, webex, משו"ב)

איתור צוות מסייע – על מנת לסייע ללומדים בתהליך הלמידה מומלץ להיעזר ככל האפשר בכוח אדם פרטני מסייע מתוך המערך הבית ספרי הכללי: מורות שילוב, מת"ליות, חונכים, תלמידים בוגרים (למשל תלמידים שעושים מחויבות אישית), מורים פרטניים או כל כוח עזר שיכול להיות זמין וקשוב. הצוות המסייע יכול לעבוד עם התלמידים בקבוצות או באופן פרטני ואף להיות כוח עזר במהלך שיעור סינכרוני של מורה שמלמד את הכיתה הגדולה. מורה העזר יכול להפנות את תשומת לב המורה לשאלות חשובות שעולות בchat, לסייע לתלמידים שמתקשים בהפעלת האפליקציה או סביבת הלמידה ו/או שלא הבינו את ההנחיה בפעילויות השונות.

במידת האפשר רצוי לכלל קבוצת תלמידים שמתקשים בהשתלבות בלמידה מרחוק יוצמד איש צוות שמלווה אותה בתחומים שונים (לדוגמה: איש הצוות ישוחח עם התלמידים בקבוצה או באופן פרטני, יזכיר להם להיכנס לשיעורים, ילווה ויסייע בביצוע מטלות להגשה ויעדכן את ההורים והמחנכים באם עולה צורך בתמיכה נוספת שלהם בתלמיד). במצבים שבהם קיים קושי באיתור מורה או כוח אדם בוגר לעבודה וליווי התלמיד, יש אפשרות לחבר את התלמיד המתקשה עם תלמיד עמית שבקיא בחומר. ברמה המערכתית אפשר ליצור קבוצות עבודה קבועות לתרגול בשיעור. אלה יכולות להיות קבוצות הטרוגניות בהן תלמידים חזקים מסייעים למתקשים או קבוצות הומוגניות שמאפשרות למורה להיצמד לקבוצת התלמידים שזקוקים לסיוע.

חשוב מאוד להמשיך לקיים את השיעורים על פי מערכת השעות הבית ספרית (כגון: שעות שילוב, קבוצות אל"ה, שעות פרטניות ותוכניות תמיכה אחרות הנהוגות בבתי הספר). במידת האפשר אף רצוי לתכנן שעות קבוצתיות נוספות מעבר למה שמקובל בהוראה פנים אל פנים. יש להקצות במערכת השעות השבועית שנבנתה ללמידה המקוונת זמנים קבועים לשיעורים בהתאמה למערכת הכיתתית.

אתגרים רגשיים וחברתיים בלמידה מרחוק בקרב תלמידים עם לקויות למידה והפרעת קשב

יתרונות הסביבה הביתית

הלמידה מרחוק עשויה ליצור הזדמנויות חדשות לתלמידים עם לקויות למידה וקשב בהיבטים רגשיים וחברתיים. ההימצאות בבית, במקום המוכר, עם בני המשפחה, עשויה להשרות עליהם הרגשת ביטחון באופן יחסי לסביבה הבית ספרית, שלעיתים מהווה עבורם זירה מאיימת של התמודדות יומיומית עם אתגרים מתסכלים (זאת, כמובן, בהנחה שהבית הוא מקום נוח ובטוח עבורם). יתרון נוסף ללמידה מרחוק מתבטא בתחום ההתארגנות. עבור תלמידים עם קשיים בהתארגנות דווקא הלמידה מרחוק עשויה לחסוך את הלחצים הקשורים בהתארגנות מזוהרת בשעות הבוקר לקראת היציאה מהבית, והם יכולים להתחיל את היום באופן רגוע וזורם יותר.

הלמידה המקוונת בסביבה הביתית מאפשרת לתלמיד עם הפרעת הקשב למידה ממוקדת יותר עם פחות הסחות ואתגרים חברתיים בזמן השיעור. נוסף על כך, בלמידה א-סינכרונית התלמיד יכול להתאים את קצב הלמידה שלו לטמפרמנט הפנימי שלו. באפשרותו לווסת את הלמידה בהתאם למצבו הרגשי, לעצור ולקחת הפוגה להתאווררות כאשר הוא מוצף ולהתארגן חזרה ללמידה לאחר שאסף כוחות. אפשרות זו עשויה להפחית עומס ולחץ ולסייע לו להגיע רגוע יותר לשיעור או למשימה הבאה. תהליכים אלו תורמים לשיפור המצב הרגשי ומאפשרים פניות ללמידה.

השימוש בטכנולוגיה במסגרת הלמידה המקוונת מזמן חיזוק כישורים שלעיתים אין להם ביטוי בלמידה השגרתית בכיתה. העיסוק במדיה ובמיומנויות המחשב פותח פתח בפני תלמידים עם לקויות למידה וקשב, שלהם כישורים בתחומים הללו. הלמידה המקוונת מאפשרת להם לבטא את כישוריהם ומציבה אותם ב"קדמת הבמה", מה שעשוי לשפר את מעמדם החברתי בקרב חבריהם לכיתה.

עבור תלמידים שחוששים להיחשף היכולת לבחור את מידת החשיפה על גבי המסך מהווה יתרון ומעניקה תחושת מוגנות.

אתגרים רגשיים וחברתיים בלמידה מרחוק

בה בעת הלמידה מרחוק עלולה להיות מורכבת עבור תלמידים עם לקויות למידה וקשב. אופי הלמידה עלול להגביר את המוסחות, את תחושת השונות והחריגות אצל תלמידים אלה ועלול להוביל אותם לחפש דרכים להיעלם מהמסך, להתנתק מהלמידה או מההקשבה או לחלופין לבלוט בצורה שלילית (כמו למשל לקשקש על המסך ולהשמיע קולות במהלך שיעור סינכרוני). במצבים אלו הקשר האישי עם התלמיד והוריו חשוב אף יותר לשיקוף ולסיוע בקידומו באמצעות הצגת אפשרות חלופית להתנהגות זו.

ריחוק חברתי

בתקופה בה הלמידה מתבצעת מרחוק חלק מהתלמידים מתחברים לשיחות משותפות באמצעים מגוונים ואחרים מרגישים מנותקים ובודדים. במקרים רבים תלמידים עם לקויות למידה וקשב מתקשים מראש למצוא את מקומם החברתי בכיתה, לעיתים האימפולסיביות והריחוק עלולים להביא להתנהלות לא מותאמת בקבוצה וירטואלית. על הצוות החינוכי להיות ער למציאות זו בה הקושי החברתי עלול להתעצם. הקושי ביצירת קשרים עלול להיות מסוכן ולהביא לריחוק חברתי ולהגברת תחושת הבדידות והניכור שהם חווים. יש לתת את הדעת על כך שבאמצעות משחקי רשת תלמידים רבים מחפשים ואף

מוצאים לעצמם חברים מרחבי הארץ והעולם, בגילים שונים ולאט לאט מתרחקים אף יותר מתקשורת ישירה עם בני כיתתם.

הלמידה מרחוק עלולה גם להעצים קשיים רגשיים וחברתיים אשר משפיעים על בניית הערך העצמי ועל התפקוד המיטבי של התלמיד עם לקות הלמידה והקשב, בשל הצורך שלו בקשר אישי וליווי של מבוגר משמעותי. מענה זה חסר מאוד בסגנון הלמידה המקוון. המרחק הפיזי אף מקשה על היכולת להבחין ברמזים בלתי מילוליים ובשפת הגוף שנחוצים ליצירת קשר אישי תומך.

המלצות לליווי ותמיכה בהיבט הרגשי והחברתי של תלמידים עם לקויות למידה וקשב בלמידה מרחוק:

שיחות קבועות – במידת האפשר מומלץ לקיים עם התלמיד שיחה קצרה בכל פרק זמן להתעניינות במצבו הכללי והלימודי. בשיחה זו חשוב שיוקדש זמן גם לתיאום ציפיות בכל הנוגע להבדלים בסביבת הלמידה. הקשר הרציף והבלתי פורמלי עם המבוגר המשמעותי יכול לסייע רבות ליצירת חוויית נראות משמעותית.

הצעת עזרה – רצוי להציע עזרה מבלי לחכות שהתלמיד יפנה בעצמו. חשוב לוודא שהתלמיד הצליח להבהיר למורה את הקושי עמו הוא מתמודד. עצם ההקשבה והפנייה האישית לתלמיד מאפשרות מקום ונותנות תחושה שרואים אותו, גם אם לא היה למורה פתרון ממשי לקושי עמו הוא מתמודד.

העצמת נקודות החוזק – כדי להעצים את התלמיד מומלץ לאפשר לו להציג בשיעור המקוון נושאים שהוא חזק בהם, בליווי המורה ובהכנה מראש. על תלמיד עם כישורים טכניים טובים אפשר להטיל אחריות ולמנות אותו לעזור למורה בהפעלת הטכנולוגיה לפני תחילת השיעור מרחוק ובעת השיעור, תלמיד אחר ישתף את החברים לכיתה בתחביב שלו וכד'.

חיבור חברתי – קשר אישי מיטבי של מורה עם תלמיד עם לקויות למידה וקשב יסייע לו גם בתחום החברתי ואף בתיווך, במידת הצורך. לדוגמה: עידוד יוזמות חברתיות משותפות מרחוק, זימון משחקים ומפגשי למידה קבוצתיים ב'זום' עם המורה, שבהם הוא מסייע בתיווך חברתי. כמו כן המורה יכול ליזום משימות לימודיות בזוגות, מטלות כתיבה משותפות תוך כדי ציוות מתוכנן עם תלמיד אחר, באופן שיאפשר תקשורת חברתית מחזקת. כל אלה ועוד ישפרו את הביטחון העצמי של התלמיד ביצירת קשרים חברתיים וישמרו על קשרים אלו.

כדי להתגבר על העומס המוטל על המחנכים וכדי לאפשר מענה מיטבי רציף לאורך זמן לתלמידים הללו, רצוי לחלק בין כלל המורים המלמדים בשכבה את הליווי מקרוב של התלמידים שזקוקים לכך, ובמידת האפשר לתת לתלמיד לבחור את הדמות שתלווה אותו. מומלץ כמובן לקיים כל זאת תוך שיח שיתופי עם ההורים, ככתוב בפרק על שותפות הורים.

שיתוף פעולה עם הורים לתלמידים עם לקויות למידה וקשב

שותפות בין המערכת החינוכית לבין הורים לתלמידים עם לקויות למידה וקשב:

הלמידה המקוונת מתקיימת בבית התלמיד כשהמורה נמצא מעבר למסך. עצם קיום המפגש יכול להיות תלוי ברצונו של התלמיד. בעת הזאת שותפות ההורים חשובה על מנת לסייע לילדם לקיים את הלמידה, ולשמר את התקשורת בינו לבין הצוות החינוכי. הדבר בא לידי ביטוי ביתר שאת כאשר מדובר בילד עם לקויות למידה וקשב ולכן נדרשת לעיתים נוכחות של מבוגר משמעותי לצדו. מנגד, יש לזכור שהורים רבים אינם פנויים או אינם שולטים ברזי השיעור הווירטואלי ולכן אין בידם לסייע לילדם, מה שעלול להעצים את החרדה והמבוכה של הילד וההורה כאחד.

כשמדובר בשותפות בין המערכת החינוכית לבין הורים של תלמידים עם קשיים, חשוב לפגוש את "הכוח ההורי", יהיו מקורותיו אשר יהיו. לזהותו, להתחבר אליו ולתעל אותו לטובת התהליכים החינוכיים והמשפחתיים. בזמן למידה מרחוק מדובר באתגר מורכב מהרגיל ועלינו להבנות שותפות ייחודית בתנאים שנוצרו. הנחת היסוד, שההורים מעוניינים לקדם את ילדם עם לקות הלמידה והקשב, נכונה גם במציאות של למידה מרחוק. הנחה זו תשמש כעוגן בחיפוש המשותף אחר דרכי פעולה לתמיכה בילד.

המלצות לשיתוף פעולה עם הורים לתלמידים עם לקויות למידה וקשב בזמן למידה מרחוק:

מומלץ לקיים שיחה מקדימה עם ההורה הן בנוגע לאופן הלמידה הנדרש מילדם עם לקות למידה וקשב בתהליך הלמידה מרחוק והן אודות התנאים והאפשרויות שקיימים לרשותו בבית. חשוב לשוחח יחד ולהבין מה הזמן המרבי שילדם מסוגל ללמוד ברציפות? אילו זמני אוורור נדרשים לו? האם יש מחשב פנוי וזמין? אחים שזקוקים במקביל למחשב? מה קצב ההקלדה שלו? אילו מיומנות יש להורה עצמו בשימוש בכלים הטכנולוגיים, פניות ההורה ועוד ועוד. בשיחה עם ההורים רצוי להחליט במשותף על קיום שיח מתמשך ולקבוע את אופן הקשר ותדירותו לצורך עדכון הדדי, מעקב וחשיבה משותפת. במקרים בהם הקושי של הילד מורכב, והוא מתקשה לעמוד במערכת הלימודים של כלל הכיתה, יש לשקול בניית לוי' מותאם וגמיש שמביא בחשבון את תכנית הלימודים המחייבת את כלל התלמידים. בנוסף, רצוי להמליץ להורים להעיר את הילד לפחות שעה לפני תחילת הלמידה, להקפיד על ארוחת בוקר, לוודא נטילת טיפול תרופתי, להזכיר להחליף בגדים וכו' כך שהילד יכנס לרשת כשהוא מוכן למצב למידה. כמו כן לדאוג שילדם ישב בחלל מסודר עם מיעוט גירויים והסחות.

על המחנך להיות גורם מקשר ולעדכן את צוות המורים הרלוונטי בסיכום אליו הגיע עם ההורים. בד בבד עליו לעדכן את ההורים במידע שמגיע מהמורים. דרישות בית הספר יכולות לסייע להורים בהצבת גבולות ברורים לתלמידים עם לקויות למידה וקשב. שיתוף התלמיד בחשיבה על התאמת הלמידה לצרכיו יתרום אף הוא רבות לגיוסו ללמידה ולהעלאת המוטיבציה שלו לשיתוף פעולה. רצוי שהמורה יכוון את ההורים להיות קשובים לילדם. כדאי לעודד את ההורים לקיים שיח פתוח עם ילדם על הקשיים עימם הוא מתמודד בזמן הלמידה מרחוק.

הורים לילדים עם לקויות למידה וקשב נוטים לעיתים למעורבות יתר וללקיחת אחריות על למידת התלמיד. כדי לפתח בהדרגה עצמאות ואחריות אצל התלמיד חשוב להנחותם לסייע לילדם רק במידת הצורך, בהתאם לגיל ולצרכיו ומבלי לעשות את העבודה במקומו. כאשר התלמיד נתקל בקושי בלמידה

מרחוק רצוי לעודד את ההורים להפנות את ילדם לבקש סיוע מהמורה באופן ישיר ורק במידת הצורך לפנות בעצמם.

השיח בין ההורים לבין ילדם עם לקויות הלמידה והקשב נסוב לא אחת סביב קשייו של התלמיד. לכן יש יתרון במציאת נקודות חוזק חדשות שבאות לידי ביטוי בלמידה מרחוק ובהתפעלות משותפת של המורה וההורים מהתלמיד, מהסתגלותו למצב ומתפקודו.

זיהוי כוחותיו והתפעלות משותפת יאזנו את הקשיים, יעוררו מוטיבציה וישפרו את הערך העצמי של הילד. במציאות שבה הלמידה מתבצעת מרחוק, המורה אינו פוגש את התלמיד פנים אל פנים ולכן הקשר עם ההורה מסייע לו בהעברת מסרים מחזקים לתלמיד ובהעצמתו.

בתקופת הלמידה המתבצעת מרחוק חשוב שהמורה ירגיש שהוא אינו לבד בהתמודדות עם מקרים בהם עולה מורכבות משפחתית וכי יש לו צוות תומך. מומלץ לשתף את היועצת או את פסיכולוג בית הספר ולקיים היוועצות שוטפת.

הקשר של הצוות החינוכי עם הורים לילדים עם לקויות למידה וקשב, ושיתוף פעולה בלמידה מרחוק הכרחיים ובעלי חשיבות מכרעת בהעברת מסר של נוכחות ואחריות משותפת הנחוצים כל כך בתקופה זו.

“כל מה שילד צריך זה מבוגר אחד שיאמין בו” הרב קרליבך

[אגרת להורים - למידה מרחוק בימי קורונה](#)

המלצות פדגוגיות

היערכות מקדימה

בזמן השיעור המקוון מרחוק, יש להתייחס לשונות בין התלמידים ובכללם תלמידים עם לקות למידה וקשב. יש לשים לב להיקף החומר שהתלמידים צריכים לקרוא מצג המחשב (מומלץ שיהיה מצומצם ככל הניתן), למהירות שבה תלמידים אלה צריכים לעבוד (כדאי לאפשר להם לעבוד בקצב שאינו מעמיס עליהם או מקשה על הבנה). חשוב שלא להעמיס גם על התפקודים הניהוליים (קשב, בקרה, מעבר בין מטלות, זיכרון עבודה). על רקע זה, המחייב אותנו למענה מותאם גם בלמידה מרחוק, חשוב שיעדי ההוראה יהיו ברורים. מומלץ שמצגת השיעור, ההוראות והמטלות ללמידה המקוונת תהיינה ברורות, ישירות, קצרות ונגישות, ושהמורה יקצה לתלמידים די זמן גם בלמידה מרחוק כדי להבין את היעדים, את החומר ואת המטלות.

עיצוב אוניברסלי

בלמידה מרחוק אנו ממליצים להישען על עקרונות העיצוב האוניברסלי בלמידה (Universal Design for Learning – UDL). העיקרון העומד ביסוד העיצוב האוניברסלי הוא 'מידה אחת המתאימה לכל'. הגישה אינה מתמקדת בתלמיד המתקשה, אלא בכיתה השלמה, הכוללת מגוון של לומדים ומכוונת לעיצוב ההוראה שנותן מענה למגוון רחב של צרכים. הגישה דוגלת ביכולת המורה לאפשר לכל תלמיד להתבטא באמצעות כישוריו ויכולותיו, ובמקביל לעקוף את קשיי הלמידה שלו. עבור התלמידים עם לקויות הלמידה והקשב, למידה בדגם העיצוב האוניברסלי משמעותית במיוחד כי השיעור מובנה מראש בהתאם לחסמים שהם עלולים לחוות. ישנם חסמים ייחודיים ללמידה מקוונת מרחוק (שיפורטו בהמשך) אשר לא באים לידי ביטוי בלמידה פנים אל פנים. חשוב שהמורה ייקח בחשבון את החסמים הללו ויתן להם מענה אוניברסלי בתכנון השיעור ובעיצוב כליו. בדרך זו יחוו התלמידים עם לקויות הלמידה והקשב תחושת מסוגלות עצמית וביטחון בלמידה המותאמת לצרכיהם. למידה על פי גישה זו מקדמת על פי רוב גם את שאר תלמידי הכיתה.

הלמידה המקוונת מציעה מגוון כלים דיגיטליים שמיישמים את עקרונות העיצוב האוניברסלי ומתאימים במיוחד לתלמידים עם לקויות למידה וקשב אשר זקוקים לאמצעי הוראה ייחודיים. ניתן להיעזר באתר הקטלוג החינוכי של משרד החינוך בלשונית [כלים דיגיטליים](#) ולעיין בתוכנות המומלצות על ידי המשרד. **פלטפורמת Wizer Me** – פלטפורמה דיגיטלית ליצירת שיעור בדגם עיצוב אוניברסלי בהוראה, המיועדת לתלמידים בכל הגילים (כולל סטודנטים). הפלטפורמה מתאימה גם לאוכלוסיות מיוחדות. wizer.me מאפשרת את ניהול משימות הכיתה באופן מאורגן במקום אחד. ייחודיות האפליקציה היא באפשרות לגוון את המשימות באופן רב ערוצי הן למורה והן לתלמיד. המורה יכול לערוך תוצרים מגוונים: שאלות רב ברירה, שאלות פתוחות, מיון מונחים, התאמות מונחים, שילוב וידאו, הקלדה, הקלטת המשימות ועוד. התלמידים יכולים לענות על המשימות המגוונות וגם להשתמש בערוץ הקלטה או וידאו קצר למתן התשובות. נוסף על כך האפליקציה מאפשרת מתן משוב של המורה בכתיבה, הקלטת אודיו או הקלטת סרטון וידאו קצר.

להלן דוגמה להסבר וסרטון מתוך הקטלוג החינוכי של משרד החינוך המדריך כיצד ליצור שיעור בפלטפורמת WIZER.ME.

המלצות לשיעור סינכרוני

במהלך שיעור סינכרוני מומלץ לעודד את התלמידים להשתמש במחשב ולא בטלפון הנייד. המחשב מאפשר לתלמידים עם לקויות בתחום הקריאה והתפיסה החזותית צפייה בתכנים בהגדלה משמעותית. לתלמידים עם הפרעת קשב השימוש במחשב מסייע במיקוד בסביבת למידה מופחתת גירויים. יחד עם זאת לתלמידים בוגרים עם קשיים גרפו מוטוריים, הנשענים על ההקלדה במחשב, רצוי לשלב בין שני המכשירים: האזנה וצפייה בשיעור במכשיר הנייד וקריאה מעמיקה ו/או הקלדת סיכום השיעור במחשב.

הכנות לשיעור הסינכרוני

הסרת מחסום המחשב – מפגש הוראה בנושא למידה בעזרת מחשב - מרבית הכלים המתוקשבים אינם מוכרים ואינם בשפת האם ולכן יש לייחד שיעור מבוא ולהורות אותם באופן מפורש, הכולל הוראות ברורות וישירות כיצד רצוי להשתמש במחשב בכלל ובכל כלי בפרט. הוראה זו משמעותית בייחוד עבור התלמידים עם לקויות הלמידה, שזקוקים לעיתים להדרכה ולהתנסות אישית בנוסף להקניה הכיתתית.

סביבת הלמידה הפיזית של התלמיד - כדי ליצור סביבת למידה אופטימלית ונטולת גירויים ומסיחים חשוב שהמורה יקנה לתלמיד את המאפיינים המומלצים לסביבה מקדמת למידה, כגון - ישיבה על כיסא ליד שולחן מסודר ומותאם בגובה, סביבת למידה שקטה ונטולת מסיחים, שימוש באוזניות, הקפדה על תאורה הולמת וכדומה. במידת הצורך ניתן לפנות להורים בנושא זה.

ארגון סביבת ההוראה של המורה - חשוב להקפיד על אופן הצגת המידע במהלך השיעור על ידי צמצום גירויים מסיחים במצגת ובשולחן העבודה של המורה ושימוש ברקע שקט. כמו כן יש להקפיד על גודל טקסט וגופן פשוטים וברורים.

הטרמה לפני השיעור - אפשר לנצל את המדיה כדי לערוך הטרמה לשיעור הבא. למשל, לקבוע מפגש מקוון קצר לתלמידים עם לקויות למידה וקשב לפני השיעור, לשלוח מראש תקציר סיכום או מצגת של השיעור, לשלוח מבעוד מועד טקסט עם הקראה מוקלטת של המורה, טקסט לאימון עצמי, קישור לתוכן דיגיטלי רלוונטי לשיעור הבא ואף לשלוח את השיעור או חלקים ממנו מצולמים מראש. קבלת חומרי הלמידה מראש מאפשרת הכנה מוקדמת לשיעור ומקדמת שליטה בחומר הנלמד.

חיבור לשיעור הקודם - לפני השיעור או ממש בתחילתו אפשר להפנות את התלמידים לקטע מתוך השיעור הקודם כדי ליצור קשר ורצף רעיוני. ריענון מעין זה יועיל לתלמידים עם קשיים שפתיים, ארגוניים ו/או קשיים בזיכרון, שכן הוא מסייע בחיבור לידע קודם.

הכנת התלמיד לקראת השיעור - מאחר שההתחברות ללמידה מרחוק מתעכבת לא פעם מסיבות שונות, חשוב ללמד את התלמיד המתקשה לנסות להתחבר למערכת מעט לפני הזמן שהוגדר לתחילת השיעור ובכך למנוע עיכובים ותסכול.

מהלך השיעור הסינכרוני

מבנה שיעור מיטבי – גם בלמידה מקוונת מרחוק חשוב להקפיד על מבנה שיעור מיטבי, היינו פתיחת שיעור, הצגת מהלך השיעור, הגדרת הנושא והמטרות בתחום התוכן והמיומנויות באופן מפורש, הקנייה ממוקדת, דיון, תרגול וסיכום והכל באמצעות הכלים הדיגיטליים. מבנה שיעור קבוע מקל על תלמידים עם לקות למידה וקשב במעקב אחר השיעור ויוצר תחושה של סדר ואחידות. המוכר והידוע תורם לחוויית יציבות.

המדיה הדיגיטלית מאפשרת ליצור שיעור מאוון שכולל תראו, בקרה
מידית על התוצרים ואם מקדם.

במהלך השיעור מומלץ לאפשר "זמן שקט" לתרגול בו התלמידים יעבדו על המשימה כשברקע המורה זמין לסייע ולהשיב לשאלות. כדאי להיעזר באפשרות החלוקה לחדרים נפרדים. לקראת החלוקה לחדרים ניתן להגדיר מראש קבוצות בהן ישתלבו התלמידים עם לקות הלמידה והקשב (הומוגניות או הטרוגניות - לכל קבוצה יתרונות משלה). המורה יוכל להצטרף לקבוצת המשתתפים (בחדר מסוים) שזקוקה להכוונה ולתיווך.
בגילים הצעירים מומלץ שאורך השיעור לא יעלה על 40 דקות.

הקלטת שיעור מקוון – ההקלטה מאפשרת גמישות בזמני הצפייה ומסייעת לתלמיד עם לקויות הלמידה והקשב לחזור על השיעור בקצב שנוח לו ובמינון המתאים. כמו כן היא מאפשרת להשלים פערים שנוצרו לתלמיד בעקבות קשייו. נוסף על כך התלמיד יכול לציין לעצמו את התזמון המדויק של נושא לא מובן אליו הוא מעוניין לחזור לאחר השיעור.

ההקלטה מאפשרת נינוחות ופניות ללקיטת הרציונות המרכזיים של השיעור, לאור הידיעה שפרטי השיעור מוקלטים וניתן לראות אליהם בכל עת. ההקלטה גם מונעת יצירת הוואס על הזיכרון.

שיתוף התלמיד בשיעור – הלמידה המקוונת עלולה לגרום לכך שתלמיד עם קשיים המושפעים מלקות הלמידה יחשוש להראות את עצמו ולהיות שותף פעיל בשיעור עם כלל התלמידים. חשוב לגלות ערנות לכך. באם ניתן, חשוב לפנות אל התלמיד במהלך השיעור באופן אישי ולוודא שהוא משתתף. אפשר לעשות זאת גם באמצעות משימה קצרה, שאלה או כל התערבות שמאפשרת למורה ללמוד מקרוב על מקומו של התלמיד בשיעור. באמצעות הצ'אט אפשר לקדם ולעודד את התלמיד עם לקות הלמידה והקשב לשאול שאלות. הצ'אט הוא הזדמנות נפלאה עבור התלמיד לשאול שאלות מבלי להרגיש שהוא "מפריע למורה" בהוראה השוטפת. מומלץ ללמד את התלמידים להשתמש באמצעי זה באופן יעיל ומקדם.

כיתה הפוכה – למידה מקוונת היא הזדמנות לשינוי סדרי ההוראה כך שההקניה תתבצע לפני השיעור באופן א-סינכרוני (סרטון או טקסט שהתלמיד מקבל לפני השיעור) ואילו השיעור הסינכרוני ייעד לתרגול, אימון ומענה על שאלות. מבנה זה של השיעור יכול לקדם את ההבנה והלמידה של תלמידים שזקוקים לתרגול נוסף. למידה מסוג זה יכולה לתת מענה ספציפי לשאלות שנתרו לתלמידים עם לקויות הלמידה והקשב ולאלה הזקוקים לתרגול נוסף.

למידה מקוונת מרחוק מאפשרת הנדמנות ללמידה שבה התלמידים פועלים - מתאמנים ומתרגלים בחלק הציור של השיעור.

למידה פעילה - השיעור הסינכרוני באמצעות אפליקציות כמו 'זום' מחייב שמירה על ערנות ועל איפוק אל מול המסך (אצל מרבית התלמידים מדובר במסך קטן של מכשיר נייד). על כן מומלץ לשלב בשיעור גירויים משמעותיים ומגוונים. שימוש ב'גימיקים' מפתיעים שמגוונים את השיעור ומעוררים את התלמידים שאיבדו קשב, כמו מתן אפשרות שיתוף בזמן מוגדר להוספת תגובה או משפט, סימן כלשהו על מסמך המוצג בפני התלמידים, משחקים מקוונים, סרטונים והפעלות. משחקים לימודיים להפעלת התלמידים אפשר למצוא באתר 'אקדמיה ברשת' של משרד החינוך.

באמצעות הלמידה המקוונת גם במפגש הסינכרוני ב'זום' או באמצעים מקוונים אחרים מתאפשרת כתיבה משותפת של מסמכים משותפים בדומה ליגוגל דוקס'. כתיבה זו מאפשרת לתלמיד עם לקות הלמידה או הקשב לחוש שהוא לא לבד בהתמודדותו עם המשימה. הוא יכול להיעזר בחבריו או במוריו בניסוח של חלקים בהם הוא חווה קושי. רצוי מאוד להקפיד על מתן משוב מידי לתלמיד על הדרך, על ההשתתפות ועל התוצר הסופי. את המשוב אפשר להביע באמצעות מילת חיזוק במהלך השיעור הסינכרוני, באמצעות מחיאת כפיים בזום או באמצעות טקסט כתוב שיישלח לתלמיד בתום השיעור.

הוראה בצוות - הפלטפורמה הנוכחית מאפשרת הנחיה ב-קו של שני אנשי צוות, לדוגמה מורה מקצועי שמלמד את התוכן ומורה מומחה ללקויות למידה שיעסוק במיומנויות ובאסטרטגיות, כגון פיצוח שאלה. במהלך השיעור יכול להתקיים בין שני אנשי הצוות דיאלוג דינמי של שאילת שאלות, הסברים חוזרים ועוד.

מאפיינים ויזואליים של המחשב - במהלך השיעור ניתן להשתמש במארגנים חזותיים להצגת מידע מורכב, אותם ניתן להכין מראש ולחסוך זמן יקר בשיעור. נוסף על כך ניתן לצלם מידע, מה שמסייע לעקוף קשיים בהעתקה של מידע ויזואלי מורכב. חשוב וכדאי ללמד גם את התלמידים לעשות זאת.

תלמידים עם קשיים טכנו-מולטימדיים יכולים להצטיק את מסך המחשב באמצעות לחיצה על print screen, או להצטיק חלק מן המסך באמצעות הייט "כף היד".

לאחר השיעור הסינכרוני

מעקב אחר השתלבות התלמיד בשיעור - במהלך השיעור הסינכרוני עם הכיתה המלאה לא קל לעקוב אחר מידת ההשתלבות של התלמידים בשיעור. לכן לקראת סיום השיעור חשוב לפנות לתלמידים עם לקויות הלמידה והקשב ולוודא עמם שהבינו והפנימו את הנלמד. אם התלמיד מדווח על קושי בהבנה או בהתארגנות, חשוב לסייע לו להשלים את החסר.

אפשר גם לשלוח לתלמידים הודעה אישית מחזקת על הנוכחות בשיעור והזמנה למענה אישי לשאלות שלא הובנו בשיעור הכיתתי. נוסף על כך, חשוב לשלוח להם את ההקלטה של השיעור ואת החומרים הנלווים (מצגת, דף עבודה, קישור לסרטונים שנצפו וכו'). אם יש צורך בשמירה על רצף הלמידה ניתן להעביר מבדק קצרצר באמצעות הכלים המקוונים, וכך להעריך את ידיעותיו של התלמיד ואת הבנתו את שנלמד.

המלצות לשיעורים א-סינכרוניים

מבנה המטלות

ריכוז כל המידע הנדרש למטלה - מבנה המטלות המקוונות מורכב לרוב ממספר פריטים - סרטון, טקסט, שאלות להגשה, קישורים ועוד. תלמידים עם לקויות למידה וקשב, עלולים להיות מוצפים ולהתקשות בהתמצאות ובסדרי העבודה הנדרשים. לכן מומלץ, במידת האפשר, **לרכז את כל הפריטים בקובץ אחד (מצגת, קובץ word) ולהנגיש אותם על פי רצף העבודה הנכון**. כמו כן יש לכתוב בתחילת הקובץ הוראות מפורטות ומדויקות לגבי שלבי העבודה ודרישות המורה (היות שהמורה לא נמצא כדי להסביר). במידת הצורך רצוי להוסיף פירושים למילים קשות בתוך הקובץ.

גיוון בסוגי השאלות – בדף העבודה רצוי לגוון את סוגי השאלות (שאלות סגורות ופתוחות, שאלות איתור מידע ופרשנות והיסק ושאלות יצירתיות) על מנת לאפשר להם להישען על מוקדי הכוח שלהם, לפחות בחלק מן המשימות. רצוי לאפשר לתלמידים עם לקויות למידה והקשב אפשרויות לבחירה בין שאלות. מומלץ להתחיל מהקל ולעבור בהדרגה לקשה על מנת לאפשר חוויית הצלחה עם תחילת הלמידה.

אופן הגשת המטלות

הבעת הידע בדרכים חלופיות – מקצת מהתלמידים עם לקויות הלמידה והקשב חווים חסמים באופן הבעת הידע, כגון קושי בהבעה בעל פה או בכתב. לתלמידים אלו רצוי להציע, במידת האפשר, להביע את הידע בדרכים חלופיות מגוונות המתאפשרות במיוחד במדיה הדיגיטלית (ציור, סרטון, מצגת, יצירת משחק וכו') או בקובץ שיתופי עם חבר בהתאם לרמת הגיל ולדרישות הלמידה.

שליחת תזכורת למועד הגשה מתקרב - בלמידה מרחוק מטלות על התלמידים מטלות רבות ולכל אחת מועד הגשה שונה. מאחר שאיננו נפגשים עם התלמידים יום יום חשוב להזכיר לתלמידים עם הקשיים בתפקודים הניהוליים, קשיי ההתארגנות והקושי בניהול הזמן את מועד הגשת העבודה המתקרב. עם העלייה בגיל וכחלק מתהליך פיתוח האחריות והעצמאות בלמידה מומלץ ללמד את התלמידים לפתח מנגנונים של התראה ותזכורות אישית באמצעות כלים ואפליקציות במכשיר הנייד או ביומן הפיזי.

דרכי הערכה

התחשבות בהגשה מאוחרת לתלמידים מסוימים - התלמיד עם לקות הלמידה או הקשב עלול לחוות קשיים הנובעים מהלמידה המקוונת, למשל קצב עבודה איטי יותר באמצעות מחשב. אי לכך יש לאפשר לו מועד הגשה מאוחר יותר אך מוגדר בזמן ולא רחוק יתר על המידה מהמועד המקורי; זאת, במידת הצורך ובתיאום עם התלמיד עם ועם הוריו. במקביל חשוב להעביר את המסר שזהו מצב זמני והציפיה היא כי בהמשך הוא יעמוד בלוחות הזמנים כמו יתר חבריו לכיתה.

הערכה ומשוב - רצוי להתחשב בעובדה שהמטלה בוצעה במסגרת ביתית ובאופן עצמאי. חשוב להתמקד בנקודות החוזק של התלמיד בכתיבת המשוב למטלה. רצוי להתייחס במשוב לא רק לתוצר הסופי, כי אם גם למאמץ ולנכונות להגיש את המטלה למרות הקושי. אם המטלה מלווה בציון, יש לשקול כיצד להעריך את התלמיד עם לקות הלמידה או הקשב גם על סמך מרכיבים של נחישות והתגברות על הקושי. בתוך כך, רצוי לאפשר לתלמידים בודדים הגשה נוספת לאחר תיקון הערות המורה.

המלצות לשיעורים מקוונים בקבוצה קטנה

חשיבות השיעורים הפרטניים או הקבוצתיים

לשיעורים המתנהלים בקבוצה קטנה יש ערך ייחודי עבור תלמידים עם לקות הלמידה או הפרעת קשב. עבודה מסוג זה מאפשרת הוראה שמוכתבת על פי קצב הלומדים ומספקת מענה הולם עבורם. מקצת התלמידים עם לקויות הלמידה והקשב מתקשים יותר בלמידה ביתית. הלמידה מרחוק ללא הליווי והתמיכה האישית של המורה, מורכבת עבורם. הם נדרשים לנהל את הזמן באופן עצמאי ללא המסגרת הבית ספרית ולעיתים אף מתקשים להתגייס ללמידה לנוכח כל המסיחים הביתיים. בשיעורים סינכרוניים כיתתיים הם אינם מרגישים נוח לבקש סיוע אישי כאשר הם מתקשים בהבנת הנלמד. בקבוצה הקטנה נפתח בפניהם מרחב בו הם חשים ביטחון לשתף ולשאול שאלות וגם מתאפשר להם לקבל משוב מיד. למידה כזו מפנה את תשומת לב המורה לתלמידים עם לקויות הלמידה או הקשב שזקוקים לתיווך. היא מאפשרת שיח אישי והזדמנות לשמוע מקרוב את התלמיד, לשוחח עמו, להיוועץ בו וללמוד לעומק על מצבו. כך המורה יכול לקדם את התלמיד בהתאם לצרכיו הרגשיים והאקדמיים אל מול המשימות השוטפות או בהתאם ליעדים האישיים שהוגדרו בעבורו. בשיעורים הללו מזדמן למורה להעלות חומרים ולעבוד עליהם בשיתוף, לשמוע את התלמיד קורא, לסייע לו בהבנה, לכוון אותו ולקדם אותו בכתיבה, לשחק במשחקים לימודיים ואף לחזק אותו על הצלחתו באמצעים שונים (כגון סמיילי/אימוג'י). בתוך כך יכול המורה לתת מענה לתחושת מצוקה הנוצרת אצל מקצת התלמידים הללו עקב התסכול והחרדה שעלולים לאפיין תקופות של למידה מרחוק.

התכנים הנלמדים:

המשך תוכנית הלימודים הקבוצתית או סיוע בחיבור התלמידים לכיתה - יש לשקול אילו תכנים יילמדו במסגרת הקבוצתית בהתאם למאפייני הקבוצה. לעיתים התלמידים עם לקויות הלמידה והקשב זקוקים יותר מכל לחיבור לכיתה ולמטלות השוטפות. למרות הרצון להמשיך בשגרת הלמידה שהייתה נהוגה לפני העת הזאת ובתוכנית הלימודים השוטפת של הקבוצה, יש לעיתים חשיבות רבה יותר להשלמה משותפת של מטלות כיתתיות, זאת כדי לוודא שהתלמידים לא מתנתקים מהכיתה. יחד עם זאת, בשיעור סינכרוני בקבוצה הקטנה חשוב ביותר להמשיך ולהקנות מיומנויות למידה ולתרגלן. תלמיד שירגיש כי המפגש הקבוצתי מקדם אותו בשני אופנים - בצרכיו אל מול הלמידה השוטפת בכיתה ובמקביל במיומנויות הלמידה, ישתוקק בחדווה לשיעורים המקוונים בקבוצה קטנה.

על מנת שהתערבות זו תהיה משמעותית, חשוב שתהיה מתואמת עם המורה שמלמד את הכיתה הגדולה. למידה זו תאפשר לתלמיד להתקדם לקראת הגשת תוצריו ובמקביל תקדם ותפתח מיומנויות שונות ותסייע בחיזוק תחושת המסוגלות של התלמיד.

סיוע בהתארגנות:

נוסף על השיעורים הסינכרוניים הלמידה מרחוק מבוססת לעיתים קרובות גם על מטלות רבות שנשלחות לתלמידים ושאותן עליהם להגיש בפרק זמן מוגבל. עומס המטלות גדול יותר מאשר בתקופת הלמידה השגרתית בבית הספר. במצבים בהם ניכר כי התלמידים עם לקויות הלמידה והקשב מתקשים לעמוד בכל המטלות השוטפות רצוי להקדיש חלק מהשיעור הקבוצתי לסיוע בהתארגנות, בתיווך התכנים ובהבנת המשימות הנדרשות להגשה, לשם השלמת פערים. רצוי לוודא שהתלמידים יודעים מהן המשימות השוטפות ומסוגלים לתכנן את זמנם בהתאם. במידת הצורך, אפשר להקנות להם כלי לארגון זמן כמו טבלת "דחוף – חשוב", תכנון "עוגת זמן" או טבלת "תכנון שבועי". כמו כן אפשר להציע לתלמידים להשתמש ביומן אלקטרוני או באפליקציות לארגון למידה.

המלצות על פי תחומים

המלצות בתחום הקשב והריכוז

חסמים בתחום הקשב והתפקודים הניהוליים:

חסמים של למידה מקוונת, שעשויים להיות מכשול עבור תלמידים עם הפרעת קשב:

אתגר הקשב המתמשך: שמירת הקשב לאורך זמן הלמידה המקוונת.

בקרת הקשב: ארגון השיעורים, ארגון וניהול הזמן, עומס המטלות, הלמידה בסביבה עתירת גירויים מסיחים, דרישה לעבור בין סביבות למידה, כלים ומטלות.

המלצות כלליות להוראת תלמידים עם הפרעת קשב המתבטאת בכל פונקציות הקשב:

הרציונל התיאורטי העומד בבסיס ההמלצות שיוצגו להלן נשען על גישה לפיה קשב הוא מערכת הטרוגנית. ההמלצות מיועדות להוראה מרחוק (סינכרונית וא-סינכרונית) ונוגעות לפונקציות קוגניטיביות שונות: קשב מתמשך, קשב סלקטיבי-מרחבי, הכוונת קשב, ובקרת קשב (Tsal, Shalev, & Mevraoch, 2005).¹

שיחה מקדימה עם התלמיד - חשוב לקיים שיחה עם התלמידים עם הפרעת הקשב בנוגע לשימוש באפליקציות השונות, למשל "זום" – לבדוק עמם איך זה מתקבל עבורם. עבור המתקשים רצוי ליצור חשיפה הדרגתית, להתחיל מהשתתפות בטלפון/ וואטסאפ ולעבור בהדרגה לצג המחשב. לפני שמצטרפים למפגש מקוון כיתתי יש להכין את התלמידים מראש. במקרה הצורך ניתן לאפשר השתתפות במסך כבוי, אך לוודא שהתלמיד לוקח חלק בפעילויות או בציאת האישי. כמו כן, חשוב לוודא שהמסך של המורה במצב spotlight (כדי שיראו את המורה ולא את התלמידים האחרים, כך שבמפגש יהיה להם קל יותר והם יחוו פחות הסחות דעת ותזזיתיות).

משך זמן ומבנה השיעורים – תלמידים עם הפרעת קשב, ובעיקר הפרעה בקשב מתמשך, מתקשים להתרכז לאורך שיעור סינכרוני שלם. מומלץ שכל שיעור יהיה מורכב משלוש עד ארבע יחידות קצרות של 10-12 דקות כל אחת בהתאם לגיל התלמידים. יחידות אלה צריכות להיות מגוונות מבחינת סוג הפעילות ומידת המעורבות של התלמידים בלמידה. אם לא מתאפשרות הפסקות בין היחידות במסגרת הכיתתית כדאי לאפשר להם, בתאום מראש, לקחת הפסקה קצרה תחומה בזמן במהלך השיעור לצורך אוורור.

הפסקות בין שיעורים סינכרוניים - שיעורים מקוונים סינכרוניים מעמיסים לרוב על תלמידים עם הפרעת קשב. מומלץ להימנע ככל האפשר משיעורים סינכרוניים רצופים. אם אלה בכל זאת מתקיימים חשוב לשלב הפסקות בין השיעורים שבמהלכן התלמידים עם הפרעת הקשב (וגם המורים) יקומו מעמדת הלמידה ויבצעו פעילות גופנית לאורור והתרענונות בפרקי זמן קצרים של כחמש דקות שיהיו תחומים היטב (באמצעות טיימר).

ארגון העבודה הקבוצתית - כשמשלבים עבודה בקבוצות מומלץ לשבץ את התלמידים עם הפרעת הקשב בחדרי עבודה במפגשים סינכרוניים ב'זום' ולהטיל עליהם תפקיד ומשימה ברורים ומוגדרים. גם כאן משך העבודה יהיה תחום בזמן (באמצעות טיימר), והמורה תשלח תזכורת לקראת סיום זמן העבודה.

ליוי בהתארגנות ובתכנון מערכת השעות – הלמידה מרחוק מתעדכנת כל הזמן ומערכת השעות משתנה משבוע לשבוע. נוסף על כך גם ההיערכות לשיעור היא שונה. התלמידים לא נדרשים להכין מערכת ותיק

¹Tsal, Y., Shalev, L., & Mervorach, C. (2005). The diversity of attention deficits in Attention Deficit Hyperactivity Disorder: the prevalence of four cognitive factors in ADHD vs. Controls. *Journal of Learning Disabilities*, 38, 142-157.

מסודר לבית הספר, אלא להתיישב לשיעור ישירות מהבית. עקב השינויים השוטפים. תלמידים עם הפרעת קשב לא תמיד מצליחים לסגל הרגלי למידה מתאימים והולמים לעבודה מהבית. לתלמידים עם קשיים בהתארגנות מומלץ לשלוח מערכת שבועית בתחילת השבוע שכוללת את הציוד שהתלמיד צריך לכל שיעור. התלמידים יתבקשו לבדוק את המערכת בערב שלפני השיעור ולהכין מראש את הציוד שנדרש בפינת העבודה, לרבות כוס מים וכדומה.

הצגת לוח הזמנים במהלך השיעור – מקצת התלמידים עם הפרעת קשב מתקשים בהכוונה עצמית, בתכנון זמן ובהתאמת משאבי האנרגיה שלהם לאורך זמן ולכן, בלמידה מרוחק, הקושי מתגבר היות שהם נדרשים להתרכז זמן רב מול המסך. מומלץ בתחילת השיעור להציג את תכנית השיעור ואת הקצאת הזמן לכל פעילות. כדאי לציין את תזמון משימות המפגש באמצעות טיימר בצד המסך. יש צורך להסב את תשומת ליבם של התלמידים לזמנים, דבר שיסייע בהפחתת הסחות, דיבורים והפרעות. למשימות שניתנות כמשימות בית (לאחר המפגש) הקצו זמן ארוך יותר כך שהתלמידים יבצעו אותן ולא יתייאשו. שבחו את התלמידים או העניקו גמול (ציון, משוב כתוב, אימוגי מחזק) על עצם ההגשה ולא רק על מועד הגשתה.

למידה פעילה - כדי לשמור על השתתפות פעילה מומלץ להטיל תפקידים על תלמידים עם הפרעת הקשב, כגון - בדיקת נוכחות, מתן תזכורות למורה כל עשר דקות, אחריות על הצד הטכנולוגי, סיכום הדברים, שליחת המטלות לקבוצה וכו'. השתדלו לתת גם משימות שדורשות תנועה (זה הזמן לנצל את היותם בחלל הביתי).

שימוש בהצגת חומרי הלמידה בשני ערוצים – ללמידה המקוונת יתרון משמעותי בהצגת הטקסט. כדאי ללמד את התלמידים לנצל זאת ולדאוג שהטקסט יופיע מול עיני התלמיד במקביל לדברי המורה, כך שהתלמיד גם מקשיב למורה וגם רואה את הטקסט, בו זמנית. זהו תהליך משמעותי ומקדם עבור תלמידים עם 'ניתוקי' קשב (וכן למתמודדים עם הפרעות בסביבת הבית, שאינן קשורות בהכרח ללומד – אחים קטנים, הורים בשיחת עבודה ועוד).

דרכים למעקב ולשמירה על קשב התלמידים – מומלץ לבקש מן התלמידים להפעיל מצלמות במפגשי 'זום' כדי להבחין בתלמיד שאינו מרוכז ולהתייחס אליו בזמן המפגש כשנראה שהוא מתנתק. **הקלטות מתוזמנות** - הקלטת מפגשים או סרטונים קצרים שניתנים לצפייה חוזרת היא פתרון טוב לתלמידים שאינם מרוכזים בעת המפגש ושיכולים לצפות בהם שוב. כדאי לצרף תיאור תמציתי של מבנה הסרטון, עם התייחסות לדקות, כדי להקל על ההתמצאות וכדי לסייע לתלמיד שהשתתף בשיעור לנווט בסרטון ולהגיע בקלות לחלק שלא הבין.

מחווה ומעקב התקדמות בשיעורים א-סינכרוניים – תלמידים עם הפרעת קשב מתקשים לעיתים בתהליכי בקרה על ביצוע משימות. בעיה זו מחריפה כאשר התלמידים עובדים באופן עצמאי מהבית ללא ליווי של מבוגר. על מנת לסייע להם לעקוב אחר המטלות שלהם, מומלץ להכין עבורם 'מערך שיעור' עליו הם יכולים לסמן 'וי' בצד כל פעילות שהשלימו ולכתוב משוב קצר על ביצועיהם.

סיוע במיקוד הקשב החזותי - רצוי להקפיד שהמצגת והמשימות המוגשות מרוחק יהיו מרווחות, לא עמוסות וכתובות בגופן גדול תוך הדגשת המילים המשמעותיות עבור תלמידים עם הפרעת קשב, בעיקר בתחום הקשב הסלקטיבי המרחבי, אשר מתמודדים עם קושי למקד קשב באזור מצומצם במרחב ולהתעלם ביעילות ממידע לא רלוונטי שמוצג בסמוך. במידת הצורך אפשר ללמד את התלמידים להגדיל את המוצג על המסך (באמצעות הזכוכית המגדלת). במצגות אפשר לבצע חשיפה הדרגתית של הכתוב כדי לסייע לתלמיד להתמקד בכל פעם בגירווי החדש.

סיוע במיקוד הקשב השמיעתי – בשיעור 'זום' יכול המורה לבצע Mute all (השתקת כל המשתתפים) ובכך לצמצם משמעותית את רעשי הרקע המסיחים של תלמידי הכיתה. פעולה זאת תסייע מאוד לתלמידים עם הפרעת הקשב ותתרום לקידום. בד בבד, כדאי להמליץ לתלמידים עם הפרעת הקשב להרכיב אוזניות בזמן ההקשבה לשיעורים, ואילו בזמן למידה עצמאית בשיעורים א-סינכרוניים מומלץ להשתמש באטמי אוזניים, כדי לנטרל רעשי סביבה.

תנועתיות והפעלה – תלמידים תנועתיים יכולים לעמוד בזמן השיעור המקוון, לשרבט או לשחק עם כדור גמיש מבלי להפריע לשאר הכיתה, מה שלא מסתייע בדרך כלל בכיתה רגילה. תלמידים שמתקשים לעכב תגובה ו/או לדחות סיפוקים יונחו לכתוב את ההערות שלהם בצ'אט או להצביע בזום (על ידי לחיצה על more בתחתית המסך ואז בחירה באופציה raise hand).

ארגון הלמידה באמצעות מחשב – הכלים הדיגיטליים שנועדו לניהול הלמידה יכולים לסייע במיוחד לתלמידים עם קשיים בבקרת הקשב. המורה יכול ללמד את התלמידים להשתמש במחשב ככלי לארגון הלמידה ולניהולה. **חשוב ללמדם לפתוח תיקיות לכל מקצוע כדי להתמצא בכל המסמכים שנשמרים.** **במהלך הלמידה** – רצוי לוודא שהתלמיד יודע לפתוח חשבון אימייל ולעבוד מול יומן דיגיטלי שמסונכרן עם הטלפון הנייד. גם הקלדת המשימות (במקום לכתוב אותן בכתב יד) עשויה לסייע לתלמידים בארגון. ניתן להכין סרטונים קצרים שידגימו לתלמידים כיצד להשתמש במחשב לארגון הלמידה, או לשלוח להם קישורים מתאימים.

מטלות להגשה – בלמידה מקוונת מרחוק נשלחות לתלמידים מטלות רבות. שלא כמו בכיתה, שבה המורה נותן מטלה ומוסיף הסבר בעל-פה, כאן ההנחיה למטלה כתובה ולרוב לא מלווה בהסבר דבור. לכן רצוי להקפיד על הנחיה ברורה, כתובה או מוקלטת, בנוגע לנדרש במטלות להגשה. בנוסף על כך, מומלץ על בנייה משותפת (מורה ותלמיד) של לוח זמנים לביצוע המטלה – 'לפרק' את המטלות לחלקים ולהעריך יחד כמה זמן נדרש לביצוע כל חלק. לעיתים יש לקבוע פרק זמן ארוך מהמצופה להגשת המטלה כדי למנוע תחושת תסכול.

טבלאות התארגנות ומעקב – עקב ריבוי המטלות בלמידה מרחוק מומלץ להכין טבלה שתארגן את כל המטלות היומיות או השבועיות. כמו כן מומלץ להכין טבלה שתציג את מבנה השיעור ואת הפעילויות השונות שהתלמידים נדרשים לבצע. בסיום כל פעילות התלמיד יוסיף סימן וי בצידה ויכתוב משוב על ביצועיו.

צילום מסך – העתקה מהמחשב או מהמצגת למחברת מאתגרת תלמידים עם הפרעת קשב. מומלץ להשתמש גם ב-print screen כדי לצלם את הטקסט או השרטוט (יש ללמד את התלמידים איך לעשות זאת ואיך לגשת בהמשך לתמונות המסך שצולמו).

הדגשת מידע חזותי – לטובת התלמידים עם הפרעת הקשב, חשוב שהמורה ייעזר בצייר או באמצעי עריכה אחר על מנת להדגיש את המילה או הפריט בהם צריך להתמקד.

ארגון הלמידה באמצעות יומנים – תלמידים עם הפרעת קשב יכולים להסתייע בטכנולוגיה מסייעת לארגון הלמידה מרחוק גם באמצעות יומנים דיגיטליים:

אפליקציית יומן חזותי לתלמידים צעירים – אפליקציות לתכנון רצף פעולות וסדר יום באופן חזותי ומותאם גיל או צורך. היומן החזותי מציג בכל רגע נתון מה הפעולה הבאה שיש לבצע, לרבות האפשרות להוסיף זמנים. את אפליקציות היומן החזותי אפשר לאתר בעזרת מילות החיפוש visual schedule.

יומן למידה מתוקשב לתלמידים בוגרים – אפליקציות שמטרתן לארגן את חומרי הלמידה בימים עמוסים. מיועדות לתלמידים בכיתות חטיבת הביניים ולתלמידים בחטיבה עליונה. האפליקציות מאפשרות לארגן את המקצועות על פי צבעים, לארגן את חומרי הלמידה בתוכן, לרשום תזכורות ועוד.

המלצות בתחום השפה והקריאה

הוראה מקוונת מרחוק יכולה לתת מענה יעיל ומקדם עבור תלמידים עם לקויות הקריאה והשפה. המדיום הדיגיטלי מאפשר התאמת הטקסט: שינוי גופנים, הגדלה והקטנה של הטקסט, הדגשות ומחיקות בהתאם לצורכי התלמיד. בתוך כך, האפשרות להקלטת השיעור מאפשרת אף היא קריאה חוזרת וחזרה על הנלמד. יתרון נוסף עבור חלק מהתלמידים עם לקויות הקריאה והשפה הוא במעבר ללמידה עצמאית. התלמיד שזקוק לזמן נוסף לקריאה ולעיבוד המידע יכול לעבוד בקצב שמתאים לו, ללא תלות בקצב הלמידה של התלמידים האחרים.

לעומתם יהיו תלמידים שההוראה מרחוק תהיה מאתגרת במיוחד עבורם בתחום השפה והקריאה. במהלך ההוראה מרחוק בשיעור הסינכרוני יתכן כי מקצת התלמידים עם לקויות הלמידה יתקשו יותר להבין את הוראות המורה מאשר בשיעור פנים אל פנים. בכיתה הם נשענים לעיתים קרובות על אמצעים ורמזים ויזואליים, כגון הבעת הפנים ושפת הגוף של המורה וכן הם יכולים לבקש הבהרה נוספת לדברים שלא הובנו. בשיעור המקוון הגיסטות וקריאת המימיקה פחות מתאפשרות.

בלמידה א-סינכרונית תלמידים עם קשיי שפה עלולים להתקשות בהבנת הטקסטים הכתובים ובהבנת הוראות המשימה. עלול גם להיווצר קושי בהבנת השפה המדוברת בסרטונים הנשלחים לצפייה. תלמידים עם קושי בשטף קריאה אף עלולים להתקשות לקרוא כתוביות בסרטים היות שהן מתחלפות בקצב מהיר. כל אלו עלולים להביא לירידה במוטיבציה להתמודדות עם הלמידה המקוונת, ולכן בהוראה יש להתחשב גם בהיבטים של הגברת המוטיבציה על ידי העלאת הסקרנות, הנגשת התכנים במגוון אופנים ועידוד תפיסת המסוגלות העצמית.

המלצות להוראה של תלמידים עם קשיים / לקויות שפה וקריאה בשיעור מקוון במסגרת הכיתה הגדולה:

הטרמת סרטון לקריאה - לפני השיעור מומלץ לשלוח סרטון מידע (כגון סרטים דוקומנטריים וסרטי תקופה) כך שכל אחד יוכל לצפות בו בקצב שלו, לעצור אותו ולצפות מחדש בקטעים מסוימים. ההטרמה מאפשרת לתלמיד עם לקויות השפה והקריאה להגיע לשלב הקריאה כשהוא מתמצא יותר בתוכן ובמושגים שמוזכרים בטקסט.

הנגשת הטקסטים - בלמידה מקוונת קיימות אפשרויות הנגשה של טקסטים הייחודיות למדיום הדיגיטלי ואשר בלחיצת כפתור יכולים המורה או התלמיד להפעילן. חשוב שהמורה ישתמש באופציות כאלה בהוראה מקוונת מרחוק ובמקביל יודא שהתלמיד עם לקויות הלמידה או הקשב מכיר אותן. מומלץ להגדיל את המסמכים המצורפים לשיעור עבור תלמידים אלה וכן לחלק את הטקסטים ליחידות קטנות בשקפים נפרדים או ביחידות הוראה קצרות יותר. כמו כן, מומלץ להקריא את הטקסט בזמן ההקרנה באמצעות שיתוף מסך של הקטע הנלמד, להדגיש ולפרש מילים מורכבות, מאזכרים ומילות קישור. כך יתאפשר שילוב של קליטה שמיעתית וחזותית שיחזק ויקדם את האוטומציה בקריאה ובהבנה. נוסף על כך מומלץ לשזור שאלות במהלך הטקסט ולא רק בסופו. באופן זה גם המענה יהיה קשור יותר למקטע הקצר שנקרא. בטקסטים המוגשים בקובץ word יש אפשרות ללחיצה על מילה, ובעזרת עכבר ימני לקבל מילים נרדפות לה. רצוי ללמד את התלמידים טכניקה פשוטה זו.

העשרה שפתית – הניתוק הממושך מבית הספר בעת הלמידה מרחוק ומיעוט שעות הלמידה מקשים על התלמידים עם לקויות הקריאה והשפה, הזקוקים לחשיפה חוזרת לשפה דבורה תקינה במשלב מתאים. במהלך השהייה בבית אפשר לעודד תלמידים לשמוע הסכתים (פודקסטים) ולצפות בסרטונים ולא להישען רק על ספרי הלימוד הכתובים; זאת על מנת להעשיר ולהרחיב את אוצר המילים ואת תפקודי השפה הנוספים. כדאי גם לעודד את ההורים לנהל עם ילדיהם שיחות הן אודות התכנים הנלמדים אך לא רק, וכן להסביר להורים ששיח דבור יומיומי עם ילדם הוא כלי התפתחותי חשוב ומהנה בה בעת.

תלמידים צעירים ותלמידים שנמצאים בשלבי רכישת הקריאה:

הקראת סיפורים - הקראת סיפורים במרחב הזום יכולה להתחיל את היום במפגש רגוע, שמעורר רגשות ועניין וגם מעורר את הדמיון. במסגרת הלמידה מרחוק נקרתה בדרכנו הזדמנות להקריא סיפורים ללא רעשי רקע או הסחות. מפגש הקראת סיפור מפחית את הלחץ של המורה מהכנת מערך שיעור מורכב ומזמין שיח בין המשתתפים, הסיפור מעשיר את התלמידים באמצעות חשיפה לשפה במשלב גבוה ואפשר לשלב שיח בעקבותיו. אם מקריאים סיפור חשוב לשלוח אותו בהמשך לתלמידים.

תרגול חוזר בקריאה והגברת המוטיבציה – תלמידים עם לקויות למידה בקריאה ובשפה, ובייחוד אלה שנמצאים בשלבי רכישת הקריאה זקוקים לתרגול קריאה מרובה. לתרגול חשיבות קריטית לשם ביסוס מנגנוני הקריאה. כאשר התלמידים אינם מתרגלים קריאה באופן יומיומי נוצרים חסכים ואף ניכרת נסיגה ברמת הקריאה. הקושי הוא שתלמידים עם לקויות למידה בתחום השפה והקריאה חווים תסכול ממשומות קריאה ומעדיפים להימנע מהן ככל הניתן. לעיתים גם ההורים בבית, מתקשים לשמור על התרגול החוזר הנדרש. על כן, בלמידה מרחוק יש להפעיל אמצעים מגוונים להגברת המוטיבציה לקריאה גם ללא תיווך המסגרת הכיתתית העקבית והשיטתית. אמצעי ההתערבות ועידוד הקריאה צריכים להיבחר בהתאם לגיל הלומדים וליכולות הקריאה שרכשו עד כה.

הנגשת הוראות בכתב – תלמידים עם לקות בקריאה שמתקשים בקריאת הוראות מתקשים לבצע את המטלות הנשלחות ללא ההסבר בעל פה אליו הורגלו בכיתה. יש לתת על כך את הדעת בעת הלמידה מרחוק. ניתן להסריט או להקליט הקראה של הוראות מספרי לימוד בשילוב ההנחיות כיצד לענות עליהן. כמו כן, באם ניתן, רצוי לשלוח באימייל הוראות מוקלטות למשימות.

תלמידים בוגרים

הנגשה – תלמידים עם לקויות קריאה ושפה מתקשים לעיתים לעקוב אחר מהלך השיעור, במיוחד כאשר הם נדרשים במהלכו לסכם את עיקרי הדברים במחברת. הדבר קשה במיוחד בשיעור סינכרוני בכיתה הגדולה בו המורה לא תמיד יכול לזהות את התלמידים שנזקקים לתיווך נוסף או להאט הקצב כפי שאפשר לזהות בשיעור פנים אל פנים. לשם כך אפשר להיעזר בתלמידים האחרים. תלמיד מיומן יכול להקליד את עיקרי הדברים בצי'אט ולאפשר לתלמידים עם לקויות למידה לקרוא במהלך השיעור את עיקרי הדברים.

המלצות להוראה לתלמידים עם קשיים/לקויות שפה וקריאה בקבוצה קטנה

קריאה קולית ותיווך - בשיעור סינכרוני בקבוצה הקטנה מתאפשר לתלמידים לקרוא קריאה קולית ולמורה לשמוע את קריאתם. במקביל המורה יכול לקיים תהליכים של תיווך לצורך עידוד הבנה, תהליכים שאינם מתאפשרים בכיתה גדולה. בכל שיעור בקבוצה קטנה של תלמידים עם לקויות שפה וקריאה רצוי לייחד זמן לקריאה קולית של התלמידים תוך כדי משוב של המורה.

לומדות - כדאי להיעזר בלומדות שמאושרות על ידי משרד החינוך ("הילקוט הדיגיטלי" של מט"ח, "ברינפופ" ואחרות) אשר כוללות מטלות לקידום קריאה והבנת הנקרא, ומאפשרות בדיקת מטלות וקבלת משוב מידי על התוצר שהוגש. רבות מהתוכנות הללו בנויות באופן שמאפשר למידה בשלבים, התאמה של רמת הטקסטים לתלמידים ברמות שונות, ומעבר מדורג מחלון אחד לאחר תוך התמקדות בטקסט אחד בכל חלון.

הנגשה נוספת בקבוצה הקטנה – בקבוצה הקטנה המורה יכול להתאים את אמצעי ההנגשה שהוזכרו בסעיפים הקודמים למאפייני התלמידים, כולל שילוב של אמצעי הנגשה שאינם מותאמים לכיתה המלאה, כמו ניקוד טקסטים, ריווח והוספת אמצעים חזותיים.

העשרה שפתית – לקראת סוף השיעור, כאשר התלמידים זקוקים לגירוי מעורר ניתן לשחק בצוותא משחקי העשרה שפתיים שמתאימים למדיום של למידה מרחוק, כמו משחקי מילים, חידות, בדיחות,

תשבצים ו"מצא את ההבדלים". במסמך גוגל שיתופי אפשר לכתוב את כל מה שקורה במשחק כדי שהתלמיד ייחשף למיצג חזותי ושמיעתי בו זמנית.

עקיפת קשיים בתחום הקריאה באמצעות טכנולוגיה מסייעת: הקראת טקסטים בעבור המורים

למורים יש אפשרות להיכנס לאפליקציית "[עלמה ריזר 2](#)" ולהשתמש בה עם קוד מזהה של משרד החינוך. השימוש באפליקציה מאפשר למורה להעלות קבצי טקסט ולהמיר אותם לקצבי קול MP3. שימו לב: ההמרה של הקובץ תיערך בד"כ בשעות הלילה.

שימוש בתוכנת הקראה בעבור התלמידים

תלמידים בכיתות יסוד גבוהות, בחטיבות הביניים ובתיכונים, המתקשים בקריאה יכולים להשתמש בתוכנות ההקראה לצורך מעורבות בלמידה. תוכנות ההקראה אינן מתאימות עת המטרה היא הקניית קריאה או שכלול הקריאה אך כשהמטרה היא סיוע בהבנת התוכן הנמסר והנקרא מומלץ לאפשר לתלמידים לעקוף את קשיי הקריאה באמצעות שימוש בתוכנות אלה. קיים מגוון של תוכנות הקראה לבחירה על פי סוג המכשיר. להלן [טקסט הדגמה](#) אודות מגוון האפשרויות להקראה בעברית הקיימות היום.

המלצות בתחום הכתיבה

עבור התלמידים עם לקות בכתיבה, הלמידה מרחוק יכולה להיות חסם משום שהתלמיד נדרש למספר פעולות סימולטנית שדורשות ממנו מאמץ הבא על חשבון פיתוח הרעיון, ההתייחסות לתוכן, למבנה ועוד. נוסף על כך נדרשת מאותם תלמידים מוטיבציה גבוהה ומשמעת עצמית. חשוב לנתב את הלמידה המקוונת כך שתהיה **כלי עזר** לתלמידים אלה בהיבטים שונים, כגון שגיאות כתיב, קושי בהעלאת הרעיונות הרלוונטיים לנושא הנדרש, קושי בפיתוח רעיון, קושי ביכולת הארגון, התכנון והבקרה. זאת באמצעות גישור בעזרת הכלים שלהלן:

שימוש במחשב לצורכי כתיבה בעת שיעור מקוון – שיעורים אלו מאפשרים לתלמידים עם לקות הכתיבה להסתייע בהקלדת הסיכום במחשב בזמן השיעור במקום במחברת. המחשב נותן מענה לצרכים רבים כגון: התעייפות מכתובה, כתב יד לא קריא, ארגון הכתיבה על גבי הדף, כתיבה ללא מחיקות, תיקון שגיאות כתיב בעזרת שימוש בתיקון האוטומטי שמאפשר להתמודד עם קשיי איות ומציע גם מילים נרדפות שמסייעות לתלמידים עם קושי בשליפה.

שימוש בפונקציות נגישות – העבודה במחשב מאפשרת לתלמיד עם קושי בכתיבה לפצות ולגשר על קשייו. כתיבה באופן הזה מאפשרת לו להביע את ידיעותיו ללא השקעת משאבים בפעולה טכנית. לצורך כך מומלץ למורה להנחות את התלמידים הללו להשתמש בפונקציות גזירה, העתקה והדבקה אשר מפחיתות תסכולים, מה שאינו מתאפשר לתלמיד בלמידה השגרתית בכיתה הגדולה.

תקציר השיעור – במהלך הלמידה מרחוק מומלץ למנות לומד מיומן שיכתוב סיכום "און ליין", דבר שיאפשר לתלמיד עם לקות הכתיבה לפנות משאבים מעיסוק בפעולת הכתיבה.

שימוש בשאלון מקוון – בלמידה מרחוק נעשה שימוש רב בשאלונים מקוונים. כלי זה יעיל במיוחד עבור תלמידים עם לקות כתיבה. מומלץ להתאימו למטלות לימודיות המסייעות לעקוף את קשיי הכתיבה, כגון שאלות סגורות, מחסן מילים או סימון קטע. לצורך כך ניתן להיעזר ב'גוגל פורמס', 'קהוט' ועוד.

כתיבה משותפת – מומלץ לאמץ את הלמידה המקוונת מרחוק ללמידה משותפת שבדרך כלל מעלה את המוטיבציה ללמידה בקרב תלמידים עם לקות בכתיבה. ניתן להיעזר באתרים, כגון ["פורטל עובדי הוראה המרחב הפדגוגי"](#), ["הילקוט הדיגיטלי"](#) ו**מאגר המשימות ומבחני המדף** באתר ראמ"ה.

סיכום שיעור כתחליף לשיעור כתוב – הלמידה המקוונת מרחוק מאפשרת לסכם שיעור על ידי משחקים שיש בהם תרומה משמעותית מאוד לתלמידים עם לקות בכתיבה. דרך זאת מפנה אותם מהעיסוק בכתיבה, הדורש מאמץ ואנרגיה, תורמת לשיפור הזיכרון ומפנה מקום לאחסון המידע.

בקרה על הכתיבה - בלמידה המקוונת חשוב להקפיד על תהליך בקרת הכתיבה בקרב תלמידים שמתקשים בכתיבה. מומלץ לאפשר הגשת משימות בלמידה א-סינכרונית לאימייל האישי של המורה או באמצעות תוכנות הניהול הפדגוגי (כגון מערכת המשוב או smart school). בדרך זו המורה יכול למשב את התוצר שנשלח על ידי התלמיד באופן אישי ולהחזיר לו לשם תיקון.

המלצות בתחום החשבון

מרבית ההמלצות ללמידה מרחוק שהוזכרו בתחומים האחרים מתאימות ורלוונטיות גם למתמטיקה. **הקנייה מקוונת מרחוק** - בהוראת החשבון קיימת חשיבות גדולה לשימוש בלוח של המורה בעבור תלמידים עם לקות בחשבון כיוון שקיימת חשיבות להבנת דרך החישוב ואופן החישוב. השימוש בלוח כתיבה ב'זום' מוגבל, שכן מסך המחשב לא מאפשר כתיבה רציפה ונוחה של כתב מתמטי. לפיכך ההקניה של אופן פתרון התרגיל יכולה להתבצע במספר דרכים:

לוח אלקטרוני – פתרון תרגיל באמצעות חיבור ללוח אלקטרוני שמקרין על גבי מסך המחשב את הנלמד. יש לאפשר לתלמידים לצלם את מסך המחשב המציג את אופן פתרון התרגיל כדי לאפשר להם לחזור ולצפות בו שוב וגם כדי להקל עליהם בהעתקה של מידע חזותי מורכב.

לוח נייד – פתרון תרגיל באמצעות לוח נייד מחיק שעליו תבצע ההוראה וחיבור מצלמת הטלפון במקביל להעברת השיעור באמצעות המחשב.

מצגת מלווה – פתרון תרגיל והצגתו במצגת על גבי שקפים שמפרטים את השלבים באמצעות הנפשה. **ויזואליות בהוראה** - בלמידה המקוונת אפשר לנצל את ההצגה על גבי מסך המחשב כדי להדגיש מידע חשוב עבור תלמידים עם לקות בחשבון, כגון - סמלים של מספרים והקשר שלהם עם כמויות. קל יותר לעשות שימוש בסכמות מתמטיות מארגנות כמו 'בית מספרים', 'טבלה מצטברת' ועוד.

קצב אישי - למידה מרחוק מאפשרת למורה לתת מענה דיפרנציאלי עבור תלמידים עם לקות למידה בחשבון באמצעות תרגול נוסף וצילום כמות דוגמאות גדולה יותר של פתרונות מלאים שמאפשרים לתלמידים למידה בקצב מתאים ובהתאם למידת ההבנה.

שימוש במשאבים דיגיטליים בהוראה - ניתן לנצל את ההוראה מרחוק על ידי שילוב משחקי מחשב בחשבון, אשר מגבירים את המוטיבציה אצל תלמידים עם לקות בחשבון (באמצעות הנאה וחיזוקים) ומפחיתים חרדה.

משוב והערכה - בגלל אופיו של תחום החשבון והעובדה שיש לרוב תשובה נכונה אחת לשאלה, תלמידים עם לקות בחשבון עלולים לחשוש מהמבוכה הכרוכה בלשגות בפרהסיה. מומלץ לנצל את הלמידה המקוונת ללמידה ומשוב באופן הזה:

1. שימוש בציאט פרטי שבו רק המורה קורא את תשובות התלמיד, מאפשרות למורה לקבל תמונה מדויקת מה הבין כל אחד מהתלמידים ובכך תימנע השרשת טעויות.
2. טפסים מקוונים להגשת תרגילים ושיוך משימות דיגיטליות.
3. שליחת צילום של תרגול התלמיד ופתרונו.

קישור לחומר נוסף בתחום הלמידה המקוונת:

[למידה מקוונת: האתגרים העומדים בפני לומדים ומלמדים: כיצד עושים את זה נכון?](#)

[פרופ' יורם עשת \(מצגת\)](#)

[שיחת היועצות עם פרופ' יורם עשת בנושא למידה מקוונת בימי קורונה 20.4.26](#)

“לא עליך המלאכה לגמור, ולא אתה בן חורין לבטל ממנה”

מסכת אבות, פרק ב משנה טז